

Cultuurhistorische beschouwing ontwikkeling Waterzijde 11, Akersloot

Initiatiefnemers zijn voornemens de nu nog vrije kavel, Waterzijde 11, te ontwikkelen in de reeks van lintbebouwing aan de Westerweg – Waterzijde. De kavel vormt nu een omsloten perceel, aan weerszijden geflankeerd door bebouwing, aan de achterzijde door lommerrijk groen op het recreatie-eiland, afgeschermd naar het open landschap van de strandvlakte en het aanliggende Kerkmeer.

De kavel heeft nu nog bestemming Groen maar is niet als zodanig in gebruik en particulier bezit. Voor de gewenste ontwikkeling dient de bestemming te worden omgezet naar wonen middels een bestemmingsplanwijziging. De gemeente is voornemens mee te werken aan deze ontwikkeling en opteert voor een invulling met een stolpboerderij maar geeft daarbij tevens aan dat met een cultuurhistorische onderbouwing te staven. Deze – beknopte- beschouwing van de cultuurhistorische context geeft handvatten voor de landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing van een bouwvolume op deze plek.

Een rijke geschiedenis

Akersloot, of liever de Buurt of Kerkbuurt kent een rijke geschiedenis. Als strandwal met droge voeten is het al in vroeg stadium een bewoonde plek. Akersloot is een verbastering van Axmericota wat zoveel als 'eikenbos aan zee' betekent, verwijzend naar de bossen op de duinen en strandwallen, met daartussen uitgestrekte veenmoerassen en meren en restanten van het oer-IJ daar tussendoor slingerend.

historisch verloop Oer-IJ door VISTA landschapsarchitecten

De hoge geomorfologische dynamiek en cultuurhistorische ontwikkeling is mooi gedocumenteerd in verschillende uitgaven van stichting Oer-IJ (www.oerij.eu).

Het hoogste punt van de strandwal was van oudsher een heilige plek, er ontstond een eerste nederzetting. Opgravingen laten vondsten zien van bewoning uit de late bronstijd, ca 1000 jaar voor Christus. Zoals op vele plaatsen werd ook deze 'heidense' sacrale plek in de vroege middeleeuwen geannexeerd door het Christendom door hier een kerk te bouwen. Vanaf 1170 zijn er al grafrechten aan deze heilige plaats toegekend. In 1357 wordt een nieuwe kerk gebouwd met een hoge stenen toren. Een statussymbool, en in die tijd een van de hoogste kerktorens in Holland.

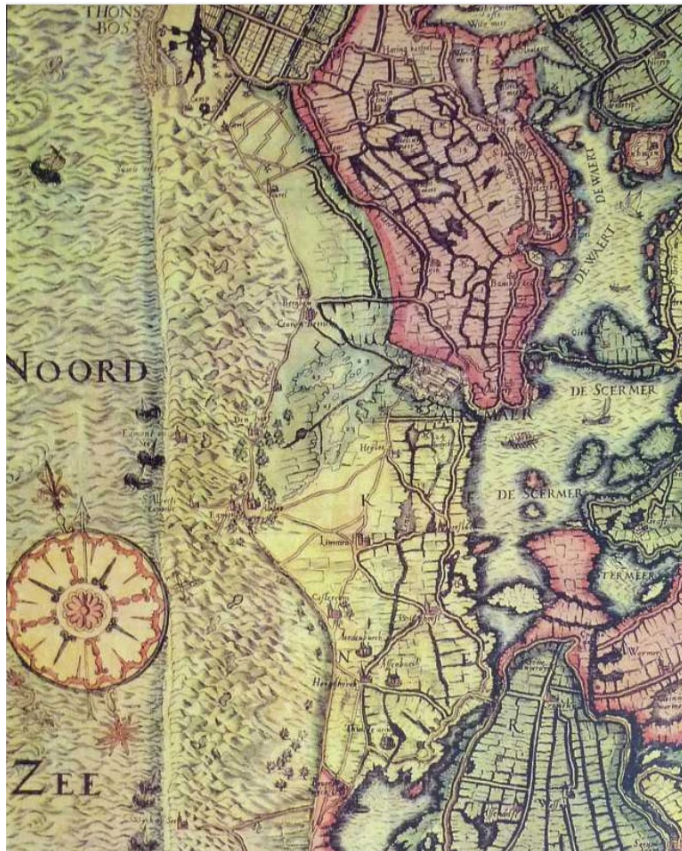

In de buurt van de kerk staat in die tijd ook een klooster en een kasteel, een versterkt huis met toren en slotgracht, waar de 'lage adel' de heeren van Akersloot woonden. Tussen 1250 en 1400 genoot Akersloot hoog aanzien als hoofddorp van Kennemerland. In 1276 krijgt het zijn rechten terug van graaf Floris V vanwege bewezen diensten in de strijd tegen de Friezen. Rechten die ze waren ontnomen door de graaf van Holland tegen wie zij in opstand waren gekomen. Een mondig volk.

De toren van het kasteel wordt rond 1358 gesloopt en de burcht verdwijnt uiteindelijk geheel. De fundamenteën zijn nu volledig overbouwd door het woonwijkje aan de Kerkmeer.

Zo rond het einde van de middeleeuwen, in 1573, werd Akersloot geplunderd door de terugtrekkende Spanjaarden, die net de strijd rond Alkmaar hadden verloren. Het dorp wordt grotendeels platgebrand. Het is een begin van de teloorgang, Akersloot verarmt en in 1652 stort de kerktoren in. Met de stenen wordt uit het puin een nieuwe kleinere kerk herbouwd. Na de 80jarige

oorlog boeit Akersloot weer wat op, nijverheid maar ook walvisvaart, haringvisserij en handel wordt bedreven. Archeologische vondsten laten aardewerk vanuit noord-oost Europa tot Afrika zien, wat getuigt van een reislustig volk en sterke handelsgeest.

Met de inpoldering van de grote meren verandert echter ook deze tijdelijke rijkdom weer, de open verbindingen via de drooggelegde Beemster (1612) en Schermeer (1635) vallen weg en de haringvisserij als inkomstenbron valt weg.

Het vervoer over water blijft nog wel lang belangrijk; via de sluisbuurt en vanaf het stet aan het Alkmaardermeer maar ook het stet aan het Kerkmeer, destijds nog een stuk groter dan de huidige omvang.

Deze stet ligt precies langs de noordzijde van de kavel en stopt bij de Waterzijde. Het was destijds de enige loswal voor de Kerkbuurt aan de westelijke strandwal, een plek waar veel dingen samen kwamen, onder andere de aanvoer van visvangsten uit Egmond, via Limmen over de Dusseldorpervaart en verder richting Zaanstreek en Amsterdam.

De protestantse kerk

De oude smederij

In 1836 wordt de huidige protestantse kerk gebouwd. Ook hierin zijn de oorspronkelijke stenen hergebruikt. De verzuiling was sterk, in dit protestantse bolwerk in een overwegend katholieke omgeving (abdij van Egmond, lange tijd het centrum van de macht), moest de katholieke bevolking heimelijk in schuilkerken het geloof belijden, bijvoorbeeld in een schuur achter de oude smederij die ook naast de kerk was gebouwd.

Met de drooglegging van de meren kwam Akersloot geïsoleerd te liggen, waar de beter ontsloten dorpen en steden in de omgeving zich door ontwikkelden. Via salonboten was er nog een verbinding naar Alkmaar. Pas met de ontwikkeling van de hedendaagse auto-infrastructuur en aansluiting op de buslijnen ging Akersloot weer mee in de vaart der volkeren.

Het dieptepunt van de landschappelijke ontwikkeling rond het Kerkmeer ligt zo rond de jaren 60, wanneer het meer door verlanding en eeuwenlange stort van huisvuil steeds kleiner is geworden nadat er rond 1920 al een dam was aangelegd om de weilanden aan de andere kant beter te kunnen bereiken. De – illegale maar gedoogde- stort wordt zelfs in 1958 nog door de gemeenteraad gelegaliseerd. Onder protest overigens. Een petitie, ondertekend door 30 bewoners en vissers, werd aangeboden maar terzijde gelegd door het gemeentebestuur. Huisvuil per boot naar Alkmaar brengen werd echter te duur geacht. Ook het polderbestuur stemde in met deze gang van zaken. Een jaar later wordt de stort echter door de Provincie verboden en wordt alsnog een vuilniswagen aangeschaft en wordt voortaan het huisvuil naar de verbrandingsoven in Alkmaar gerbacht. Elk huis krijgt een vuilnisemmer.

1959 Vader en zoon Verduin rijdend op de Raadhuisweg, op de “vuilniswagen” met paardentractie tijdens hun laatste ronde. Op de achtergrond de nieuwe roltrommelwagens.

Topotijdreeks

In recenter kaartmateriaal, over de periode 1850 – heden, is de dorpsontwikkeling goed te volgen. Waar de ontwikkeling van het buurtschap in eerste instantie traag verloopt komt de versnelling na introductie van het autoverkeer. Tot eind jaren 60 van de vorige eeuw blijft de bebouwing geconcentreerd op de strandwallen, een landschappelijk en cultuurhistorisch gegeven. Veelal losse bebouwing, vrijstaande woningen tussen de boerderijen, arbeiderswoningen en tuiderijen aan de bebouwingslinten, die daardoor langzaam verder verdichten. Beide strandwallen kennen een klassieke boven- en benedenweg. Nieuwe wegen zoals de snelweg en de doorgaande route door het dorp richting Alkmaar wijken af van die landschappelijke logica en vormen nieuwe patronen en logica in het landschap.

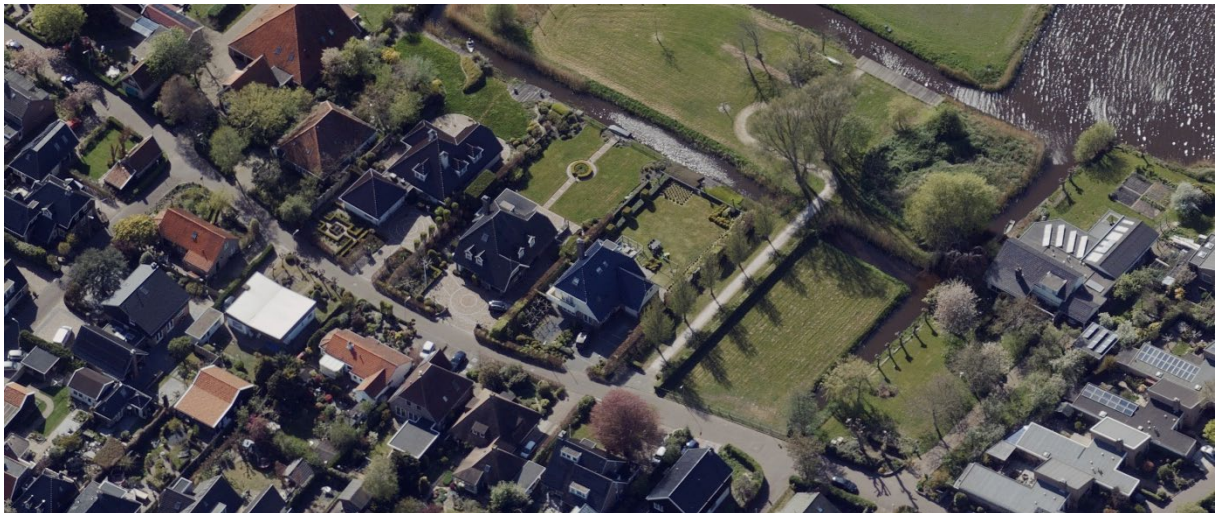

Daarna gaat de dorpsontwikkeling hard, wanneer complete woonwijken met projectmatige strokenbouw op de strandvlakte tussen de strandwallen gerealiseerd worden.

Met de meest recente omgevingsverordening van de Provincie (OVNH2020) is deze ongeremde groei gestopt. De omliggende landerijen vallen tegenwoordig onder het beschermingsregime van Bijzonder Provinciaal Landschap, waarmee grootschalige verstedelijking een halt is toegeroepen. Binnen de marges van de kernkwaliteiten van het BPL zijn kleinschalige ontwikkelingen nog mogelijk, mits passend in de lintbebouwing of aansluitend aan bestaand stedelijk gebied én ingepast binnen de landschappelijke en cultuurhistorische ordeningsprincipes uit de nota Landschap en Cultuurhistorie. De ontwikkellocatie Waterzijde 11 voldoet aan die belangrijke randvoorwaarden.

Een van de kaartbeelden uit de Atlas leefomgeving geeft een goed overzicht van de recente ontwikkeling en bouwactiviteiten aan de linten en op de strandvlakte. Van de historische bebouwing is niet veel meer over. Sloop en nieuwbouw heeft in de linten veel plaatsgevonden, van echt authentieke bebouwing is weinig bewaard gebleven. Naast wat eenvoudige bouwblokken uit de wederopbouw, jaren '50, staan er nog een paar stolpen en een kleine arbeiderswoning aan de westzijde van het lint. Aan de zuidzijde is er vanaf de rand van de strandwal zicht over de open strandvlakte, richting de A9 die, ondanks haar vrije ligging, toch het beeld domineert.

Verder is het lint gesloten, ook ter plekke van Waterzijde 11, vooral door de landschappelijke beplanting op het recreatie-eilandje wat in de tweede linie achter het lint ligt. Momenteel wordt er op een van de naastliggende kavels gebouwd en herontwikkeld in de vorm van een grote villa.

De ontwikkeling van kavel is derhalve een logische en wellicht laatste in een lange reeks. De oude palingrokerij, ter plekke van Waterzijde nr 15, is in 2007 volledig verbouwd en niet meer als zodanig herkenbaar. Op kavel Waterzijde 9, de andere buur, is in 1998 een boerderette gebouwd. De

verbasterde bouwvormen, witte gevels van horizontale planken en geglazuurde pannen hebben weinig historische binding met het oorspronkelijke lint en de lokale karakteristieken (oranje matte pan, roodbruin metselwerk, creme-witte boeidelen en kozijnen, verticaal houtbeslag in de gevel, donkere tinten, gepotdekselde houten gevels etc). Ook de andere recent toegevoegde bebouwing en huidige verbouw vertonen een sterk afwijkend beeld.

Landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing

De cultuurhistorische context geeft mooie handvatten voor de ontwikkeling van de kavel, kenmerkende bebouwing in het lint kan als inspiratie dienen. De door de gemeente geopperde stolp lijkt evenwel minder logisch. De recent gebouwde stolpachtige vormen laten zien dat deze voor een woongebouw minder praktische bouwvorm met piramidedak door aan- en bijgebouwen al gauw tot samengestelde en verbasterde volumes leidt, waarmee de beoogde historische binding al snel vervaagd. In combinatie met niet-traditioneel materiaal- en kleurgebruik wordt de plank dan al snel misgeslagen.

Belangrijker is echter de landschappelijke en cultuurhistorische setting. Een stolp heeft doorgaans achterliggende weilanden voor de veehouderij. Met een das-deur aan de achterzijde voor de makkelijke inloop van het vee, opslag van hooi in het kwadrant en een duidelijk front, eventueel met pronktuin, aan de voorzijde, aan het lint.

De kavel Waterzijde 11 ligt echter bijna aan het Kerkmeer, heeft dus geen achterland van grazige weiden maar ligt het direct aan het stet, de voormalige loswal voor de Kerkbuurt. De plek had derhalve sinds jaar en dag geen agrarische functie maar was vooral logistiek, gericht op de handel, nijverheid, overslag van goederen, vangst en oogst. Het stet is momenteel nauwelijks herkenbaar, er resteert niet veel meer dan een smal slootje. Er is jarenlang al niet gebaggerd en het stet is niet meer bevaarbaar. De ontwikkeling van de kavel geeft de mogelijkheid om het Stet weer herkenbaar te maken en de leesbaarheid van de geschiedenis van deze plek terug te halen.

Vanuit dit perspectief gezien zal logischerwijs een langgerekt volume met zadeldak, welke zich met een zekere meerzijdigheid zowel op het Stet oriënteert als ook naar het lint manifesteert, beter voegen dan een brede stolp. Een langgerekt volume houdt bovendien een beter doorzicht naar de achterliggende recreatieve voorziening over.

Het beoogde bouwvolume is zodoende langgerekt en voorzien van een zadeldak, haaks op het lint en parallel aan het stet. Een loods, schuur- of pakhuisachtig element in moderne architectuur maar geënt op lokale karakteristieken. In architectonische uitwerking kan inspiratie worden gevonden in de authentieke bebouwing. Bijvoorbeeld in de oude smederij; een rieten kap, knikspant in het zadeldak, houten verticale geveldelen in het front naar het lint, met keimwerk in de onderste laag. Of een vorm, kleur- en materiaalstelling die gebaseerd is op een van de oudste resterende gebouwen in de kerkbuurt: Buurtweg 15, gebouwd in 1642. Met een gemetselde stenen voorgevel, omgezet om de hoek, zijgevel van gepotdekselde geteerde planken, oranje pannendak.

Streven is een karakteristieke opzet welke in een goede moderne vertaling een nieuwe tijdslaag aan het lint kan toevoegen. Een benadering die meer 'tijdsdiepte' oplevert (een van de kenmerken van een hoge ruimtelijke kwaliteit) dan de ietwat potsierlijke 'boerderette met geglazuurde pannen' en villa-bebouwing van de meest recente toevoegingen in het lint.

Voorgesteld wordt het lange smalle volume centraal op de kavel te plaatsen, waarbij de oprit en ontsluiting naar de achter op de kavel gedachte schuur/garage langs de Stet wordt gelegd. Door de oever hier van een duidelijke schoeiing of kade te voorzien en een breed grindpad aan te leggen wordt het karakter van de loswal hier hersteld. Niet zo zeer als letterlijke vertaling van het Stet maar meer voor de beeldvorming, als verwijzing naar de vroegere functie. Aan de zuidwestzijde van de kavel blijft een met een brede haag omzoomde tuin over. Goed georiënteerd op de zon, aan te vullen met enkele hoogstamfruitbomen aan de voorzijde, als verwijzing naar de tuinderijen die hier op de strandwal lagen. De kavelinrichting speelt zo mee in de totale cultuurhistorische setting en inpassing.

Voor het bouwvolume wordt een bouwvlak en twee verplichte rooilijnen voorgesteld, zodat vanuit de planologische onderlegger in het bestemmingsplan op deze vorm en oriëntatie gestuurd kan worden. In een BKP-paragraaf kan de materialisatie in een keuzepalet worden vastgelegd zodat via de welstandstoetsing regie op de geboogde cultuurhistorische verankering kan plaatsvinden, zonder een al te strak keurslijf voor verdere architectonische uitwerking op te roepen.

In principe krijgt het volume 1 laag met een kap. Door de goothoogte op te trekken naar max 4,50 meter en nok op max 9 meter is er in deze hoofdvorm voldoende volume op de tweede laag te realiseren. Met een footprint van 16 x 8 meter biedt het grondvlak voldoende ruimte voor een volledig programma. Eventuele uit- en aanbouwen zijn ondergeschikt aan het hoofdvolume en de basisvorm. Uitbouwen zijn alleen mogelijk aan de zuidzijde en achterzijde, de verplichte rooilijnen aan de voorkant en de zijde aan het stet mogen niet overschreden worden, deze vlakken worden als tuin bestemd.

Een eventuele garage kan in pandig in het hoofdvolume worden opgenomen of, wanneer vrijstaand, binnen het bouwvlak en op de zij-rooilijn worden gepositioneerd. Analooq aan de diversiteit van bijgebouwen in en aan het lint wordt die idealiter als dwarskap haaks op het stet geplaatst.

09122021

AartBergsma

Bureau de Klare Lijn landschapsarchitectuur & stedenbouw

Bronvermelding:Pm